

Danuta Jastrzębska-Golonka
Uniwersytet Kazimierza Wielkiego
Bydgoszcz

Baśń jako uniwersalny tekst kultury

Według tradycyjnego poglądu antropologicznego relacje międzyludzkie (społeczne i grupowe) określone są przez układ postaw, kulturę bowiem widzi się na ogół w kontekście przekazywanych z pokolenia na pokolenie **wzorów zachowania** albo wyłuskiwanych przez antropologa **kodów** (Zaporowski 2006, 99). Badania wykazały, że w każdej kulturze przejawia się wiele różnych postaw. Większość szczegółowych ideacyjnych modeli postaw daje się przyporządkować jakiemuś modelowi ogólnemu oraz mniej lub bardziej konsekwentnie połączyć w strukturę, którą można nazwać **ideologicznym systemem wzorców i norm**. Jest to system, w którym wartościujące koncepcje różnych przedmiotów i normatywne koncepcje różnych czynności są logicznie współzależne. Taki system zawiera też hierarchię wartości zbudowaną w oparciu o przypisywane mu znaczenie (Znaniński 2003, 89). Kolejnym elementem skorelowanym z tym systemem jest język, ponieważ podstawowa teza prac E. Sapira i B. L. Whorfa przyjmowana przez antropologów zakłada, że kultura i język są ze sobą ściśle powiązane. Społeczeństwa, w których czytanie i pisanie wchodzi w skład zasobów lingwistycznych, organizują działalność związaną z tymi czynnościami w obrębie szczególnych norm kulturowych. Uważa się, że działanie praktyczne łącznie z działaniem językowym organizuje myśl, czyli – według E. Sapira i B. L. Whorfa – zwyczajne językowe i moda językowa tworzą u użytkowników języka pogląd na świat (Schiefelin, Ochs 1995, 132–133).

Składnikiem systemu wzorców i norm są archetypy (z gr. arche – początek), czyli pierwotne wyobrażenia i wzorce zachowania, obejmujące sferę myślową i niosące ze sobą znaczny ładunek emocjonalny, którego źródłem są utrwalone w psychice zapisy powtarzających się przez wiele pokoleń doświadczeń. Są one odbiciem instynktownych reakcji na określone sytuacje. Wraz z wzorcami zachowań popędowych (instynktami) archetypy mają stanowić strukturalne składniki nieświadomości zbiorowej, jej zasadniczą treść. Zdaniem C. Junga nieświadomość zbiorowa zawiera wiele różnorodnych archetypów, np. archetyp

narodzin, odrodzenia, śmierci, mocy, bohatera, dziecka, Boga, demona, drzewa, ognia, a także Cienia (uosobienie zwierzęcej natury człowieka), Animy/Animusa (kobięcy aspekt osobowości mężczyzny / męski aspekt osobowości kobiety), Wielkiej Matki (symbol natury, uosobienie matki, macierzyństwa), Starego Mędrca (symbol pierwiastka duchowego, mądrości kultury), Jaźni (obraz pełni i doskonałości człowieka). Archetypy przejawiają się w postaci symboli, których treść zawsze wyraża się metaforycznie, nie dając się w pełni zwerbalizować. Symbole te możemy wychwycić w mitach, snach, wizjach (definicja archetypu), ale także i w baśniach.

Baśń przyjmuje formę narracyjną, kryjącą najgłębsze doświadczenia człowieka. Zgodnie ze swoją genezą i regułami gatunku (Baluch 1993, 67) gromadzi i stosuje wątki, motywy, toposy oraz archetypy, które nadają snutom przez nie opowieściom charakter uniwersalny (Bolińska 2007/2008, 23). Bajki magiczne *odzwierciedlają w fantastycznej formie – w fantastycznie konstruowanej fabule i w postaciach bohaterów – istotne doświadczenia pokoleń, są nosicielami ludowej mądrości i – jak uważa Carl Gustaw Jung – archetypów i symboli kulturowych. Zawierają (...) w sobie niezwykle istotny element duchowej kultury ludzkości* (Tyszkowa 1978, 135–136). Fakt ten nadaje baśni, jako jednej z wielu realizacji literatury dziecięcej, funkcję specyficznego komunikatu przekazywanego przez nadawcę (którym są kolejne pokolenia) odbiorcy (czyli następnym pokoleniom). Ów model komunikacyjny, w którym uczestniczy literatura adresowana do młodego pokolenia, charakteryzuje się: własnymi funkcjami (według B. Żurakowskiego dominuje funkcja dydaktyczno-zabawowa (1999, 13), ale równie silnie zaznacza się tu także funkcja perswazyjna), własnym kodem (tzw. *interkulturowym*), odrębną sytuacją komunikacyjną, odrębnym obiegiem i odrębnym sposobem odczytywania tekstu (tzw. *szkołopodobnym*) (por. Żurakowski 1999, 13). Dobór adresata tekstu decyduje o doborze systemu komunikacyjnego. Świat dorosłego jest wielopłaszczyznowy, więc do wyrażenia go powołuje się wiele systemów komunikacyjnych, natomiast świat dziecka jest jednolity, zatem wyrazem tego jest odrębny system komunikacyjny subkultury dziecięcej. Przenikanie elementów kultury uniwersalnej do świata dziecka sprawia jednak, że *dziecięcy odbiorca nieustannie kontaktuje się z dwoma kodami: z kodem subkultury dziecięcej oraz z kodem kultury uniwersalnej (dorosłej), przekazywanym w procesie wychowania. (...). Dorosły nadawca, chcąc przekazać dziecku kody i treści kultury uniwersalnej, odwołuje się do tego, co dziecku jest bliskie – co należy do świata dziecka i do kodu subkultury dziecięcej* (Żurakowski 1999, 9).

Odwoływanie się do tych kodów jest możliwe dzięki zdolnościom baśni do przekazywania zarówno znaczeń jawnych, jak i ukrytych, czyli jednoczesnego przemawiania do wszystkich warstw osobowości ludzkiej, ofiarowywania swych treści w taki sposób, że – jak zauważa B. Bettelheim – dostępne są w równej mierze nieuczonemu umysłowi dziecka, jak i wysoko rozwiniętej umysłowości dorosłego (Bettelheim 1985, 10). B. Żurakowski, by wyjaśnić ten mechanizm komunikowania treści, odniósł się do trójwymiarowego schematu mitu R. Barthesa, który wyróżnił w nim: element znaczący, element znaczony i znak. W bajkowej mitologii elementem znaczącym bywa np. zwierzę, ptak, owad, roślina, przedmiot. Elementom tym przypisywane są różne charakterystyczne lub magiczne cechy (Żura-

kowski 1999, 43). Takimi elementami znaczącymi w baśniach H.Ch. Andersena są np. renifer, brzydkie kaczątko, słowik, jaskółka, chrabąszcz (z *Calineczki*), róża, igła do czerowania czy też stara latarnia. W baśniach występuje często kilka elementów znaczących równocześnie. Odczytanie znaczeń umożliwia formuła tego gatunku, czyli fakt, że baśń opiera się na metaforze, *łączy w sobie elementy świata realnego i fikcji, dzięki czemu przeskakuje nad znanymi układami rzeczywistości, tworząc jej nową poetycką wizję* (Tyszkowa 1978, 136). Ten sposób docierania do odbiorcy to komunikacja metaforyczna. B. Chrząstowska zauważa, że najwyżej usytuowaną kategorią w strukturze rozumienia jest interpretacja symboliczna, która przenosi nas w sferę znaku i szuka sensu poza tym, co zostało bezpośrednio przedstawione, natomiast konkretną treść utworu ujmuje jako symbol, czyli znak treści ukrytej. Ten sposób konceptualizacji możliwy jest jednak tylko w przypadku odbiorcy dorosłego. Dziecko pozostaje najniżej usytuowane w interpretacji faktycznej, gdyż nie wychodzi poza dosłowność tekstu i traktuje świat przedstawiony jako rzeczywisty (Chrząstowska 1983, 179–189). W przypadku tekstów Andersena, które są materiałem egzemplifikacyjnym w moim artykule, zasada ta realizuje się bez szkody dla asocjacyjnych odniesień, ponieważ autor świadomie kierował swe teksty do obu grup odbiorców. W związku z tym bogactwo użytych środków nie zostanie zubożone przez małą kompetencję językową dziecięcego odbiorcy. Wręcz przeciwnie, to one właśnie tę kompetencję kształcą i poszerzają.

B. Walczak zauważył, że niezależnie od przyjętej teorii (koncepcji) istnienia i budowy dzieła literackiego zawsze w jego strukturze wyróżnia się fundamentalną warstwę językową (czasem rozdzieloną jeszcze na warstwę brzmieniową i warstwę sensów). Bez właściwej i pełnej recepcji tej warstwy nie jest możliwa recepcja warstw wyższych. Jeśli konstrukcje gramatyczne czy składniki zasobu leksykalnego dzieła wykraczają poza kompetencję językową i komunikacyjną odbiorcy, konieczne staje się ich objaśnianie (Walczak 2004, 27). To zadanie należy zaś do opiekunów bądź nauczycieli, którzy powinni wyjaśniać dziecku znaczenia i symbole nie w pełni przez nie rozumiane.

Teksty dla dzieci, a zwłaszcza baśnie, są semiotycznie bogate w odniesienia, dzięki często stosowanym metaforom, symbolom, parabolom, grotesce, przysłowiom, porzekadłom i zagadkom, które pobudzają wyobraźnię małego odbiorcy, wrażliwość na grę językową, *literackość i poetyckość* (Czaplicka-Jedlikowska 2007, 54).

Treści przekazu form baśniowych śledzić można na – nazwanym przez J. Sławińskiego – poziomie *wielkich figur semantycznych* (Sławiński 1974, 151), to znaczy postaci działających fabuły, narratora, postaci wirtualnego odbiorcy (Ługowska 1981, 58). Według K. Bartoszyńskiego, oczywistą właściwością większości figur fabularnych jest ich odniesienie do świata wartości, mającego swe bieguny „zła” i „dobra” oraz ich nacechowanie kierunkowe. Inaczej mówiąc, w określonych figurach sytuacje postaci centralnych, jako głównych nosicieli świata wartości, wykazują tendencję *amelioracyjną, degradacyjną* lub podlegającą na przemian tym tendencjom. *Właśnie melioracja, degradacja lub zmienność ukierunkowania, bywają charakterystyczne dla określonych figur fabularnych. Na przykład rozróżnienie figur fabularnych o dobrym lub złym zakończeniu dotyczy w istocie ich nacechowania ukierunkowanego w ramach świata wartości* (Bartoszyński 1985, 168).

Wynika więc z tego, że zdarzeniowość figury fabularnej skorelowana jest z cechami aksjologicznymi i z wartościami, których nosicielami są postacie i przedstawione zdarzenia. Punkt wyjścia fabuły i szczęśliwe jej zakończenie (powrót do równowagi) oznacza nie tylko zwycięstwo *dzielnych*, prezentujących wiarę w DOBRO i PRAWDĘ, ale także współistnienie takich wartości estetycznych, jak fantastyczność, piękno czy śmieszność. Tak więc perspektywa aksjologiczna, którą odczytujemy w schemacie fabularnym i wzorach postaci literackich, odnosi się głównie do czterech różnych dziedzin wartości: witalnych, moralnych, poznawczych i estetycznych (Żurakowski 1999, 141). Zakładając – jak Ch. Morris – że *sztuka jest językiem do przekazywania wartości* (Morris 1968, 33), możemy na podstawie dotychczasowych rozważań wyciągnąć wniosek, że baśń w aspekcie komunikacyjnym funkcjonuje jako komunikat werbalizujący przestrzeń aksjologiczną świata przedstawionego (zarówno realnego, np. w *Dziewczyńce z zapalkami*, jak i fantastycznego, np. w *Królowej Śniegu*, *Małej syrence*, *Słowiku*).

Aksjologiczny, a co za tym idzie i dydaktyczny wydźwięk baśni, podkreślany był już w definicjach teoretyków francuskich XVIII wieku (zauważali to m.in. Ch. Batteux i A. La Motte), którzy podawali trzy najistotniejsze wyznaczniki gatunku (Woźnowski 1974, 10), to znaczy alegoryczność (związaną z komunikacją metaforyczną), akcję (czyli podstawowy składnik figur fabularnych) oraz prawdę bądź inaczej: naukę moralną (czyli świat wartości uniwersalnych, będący odniesieniem większości działań dydaktycznych).

Baśń wykształciła swą odrębną poetykę, swoisty zasób słowny i schematy konstrukcyjne. Osią schematu konstrukcyjnego są toposy lub motywy (merytoryczne i formalne), które istniały i istnieją w kulturowych zwrotach zatrzymanych w strukturach bajek, pieśni ludowych itp. (Czaplicka-Jedlikowska 2007, 38).

Dzięki wędrownym wątkom, toposom i motywom, przekazywanym z pokolenia na pokolenie poprzez bariery czasu i przestrzeni, odbiorcy przyswajali i nadal przyswajają sobie zarówno elementarną wiedzę o świecie, jak i kanoniczny system wartości i norm moralnych (oprócz, oczywiście, całej sfery emocjonalnej, która towarzyszy poznawaniu tekstów, czyli wzruszeń, współczucia, strachu, radości itp.) (Frycie 1982, 13–17). Nigdzie tak dobitnie nie jest postawiony problem dobra i zła, jak właśnie w baśni, gdzie pojawia się wyraźna opozycja: dobroć, pracowitość, odwaga, uczciwość oraz zło, lenistwo, tchórzostwo, zakłamanie itp. (Słońska 1959, 138).

Wiele cech wewnętrznych, charakteryzujących bohaterów, okazuje się jednocześnie wartościami osobowymi, np. w baśniach Andersena pojawiają się:

- opanowanie i odwaga (*Gerda z Królowej Śniegu*, *Eliza z Dzikich łabędzi*);
- samodzielność myślenia (*Calineczka*);
- samokrytycyzm, czy raczej jego brak (*Nowe szaty cesarza*);
- poczucie tożsamości bohatera (*Brzydkie kaczątko*);
- poczucie wartości osoby ludzkiej (matka z opowieści *Nic nie była warta*).

Wartości osobowe często implikują wartości etyczne, czyli prawość, dobroć, odpowiedzialność, dzielność, poświęcenie (jak w przypadku Elizy, Gerdy, Calineczki, matki, ale też słowika czy renifera). Postawy bohaterów reprezentują wartości uniwersalne, niezależnie od tego, czy bohater jest człowiekiem czy też nie: postawa słowika reprezentuje war-

tość wolności osobistej, ale także wolności artysty i sztuki, postawa bohaterów baśni *Dzwon* obrazuje wartość dążenia do prawdy i Boga oraz symboliczną wartość sztuki i nauki.

W baśniach drzemią prastare obrazy, które mimowolnie *prostują* emocjonalne kręgosłupy odbiorców, co znaczy, że działają na ich podświadomość poprzez archetypy, czyli wzorce postępowania i zachowania (Baluch 1993), np. *baśń o Królowej Śniegu przez obrazy sięgające arche pokazuje, snuje opowieść o zamarznętym sercu, które odtajało ogrzane miłością. Temat ten należy do wielkich tematów literatury światowej (w jungowskim języku dotyczy spotkania animy i animusa)* (Baluch 2008, 23). Dochodzi tu także terapeutyczny wymiar baśniowych archetypów, B. Brun bowiem stwierdziła, że *uniwersalny czy archetypowy wydzźwięk spełnia rolę ochronną wtedy, gdy trudno stanąć twarzą w twarz z osobistymi problemami* (Brun 1995, 43).

W baśniach H. Ch. Andersena oprócz wartości będących cechami osobowymi i archetypów, spotykamy też dużo elementów znaczących, ewokujących różne wartości uniwersalne. Podsumowując, w tekstach duńskiego baśniopisarza można wyróżnić pięć najczęściej występujących grup wyżej wymienionych elementów:

- 1) **słowa-klucze**, np. czerwień, róża, pocałunek (pojawiające się bardzo często i w różnych zestawieniach, ale zawsze jako substytuty istotnych wartości: miłości (ludzkiej, np. rodzicielskiej, siostrzanej, między kobietą a mężczyzną lub Bożej¹), przyjaźni (róże w *Królowej Śniegu*), pobożności (czerwone róże w *Dzikich łabędziach*), czystości (białe róże w *Dzikich łabędziach*), walki z grzechem (czerwone trzewiczki w baśni pod tym samym tytułem), walki ze złem (pocałunek Gerdy) itp.;
- 2) **przestrzenie**, np. dom, ogród, miasto, świat – to sfery sacrum, symbole świętych, boskich wartości: dom to sacrum na ziemi, Boska organizacja ziemskiego chaosu dla dobra ludzi; ogród to synonim ziemskiego raj; miasto to przestrzeń zamknięta, dająca poczucie bezpieczeństwa swoim mieszkańcom, to za jego murami bowiem dzieje się zło, np. egzekucje; świat to jeden wielki kościół, stworzony przez Boga w imię miłości do ludzi²;
- 3) **fauna i flora**, czyli zwierzęta, kwiaty i rośliny, np. słowik, dzikie łabędzie, brzydkie kaczątko, jaskółka, renifer oraz wspomniane już róże, ale także stokrotka, kwiaty symbolizujące ludzkie życie (*Opowieść o matce i Kwiaty małej Idy*), fantastyczne drzewo poezji itp.;
- 4) **zjawiska egzystencjalne i etapy życia ludzkiego (będące także archetypami)**, np. narodziny (*Ostatnia perła*) oraz śmierć (*Dziewczynka z zapalkami*, *O dziewczynce, która podeptała chleb*, *Ostatnia perła*, *Umarłe dziecko*), przy czym śmierć w baśniach Andersena nie jest odwracalna jak w większości klasycznych baśni (*Śnieżka*, *Czerwony Kapturek*, *Śpiąca Królewna*), nie jest baśniowo bezpieczna, ale jest dobra – niesie ukojenie, pozwala wejść do krainy szczęśliwości, symbolizuje wartość religijną: wiarę w szczęśliwe życie u Boga³;

¹ Zagadnienie symboliki aksjologicznej w baśniach H.Ch. Andersena zostało szczegółowo omówione w: (Jastrzębska-Golonka 2008).

² Zagadnienie to poruszam w: (Jastrzębska-Golonka, w druku).

³ Więcej na ten temat: (Jastrzębska-Golonka, 2006).

5) archetypy osobowe, np.:

- dziecko: najczęściej dobre i dzielne, symbolizujące wartość przypisywaną temu okresowi życia, czyli niewinność, czystość (Eliza z *Dzikich łabędzi*, Gerda z *Królowej Śniegu*, Calineczka); jeśli wartości tej coś zagraża, baśń udowadnia, że trzeba pokonać wszelkie przeszkody, by ponownie ją odzyskać, tak jak się to stało z Kajem (*Królowa Śniegu*), Karen (*Czerwone buciki*), Inger (*O dziewczynce, która podeptała chleb*);
- matka: wartościami eksplikowanymi są miłość, dobroć, oddanie; matka jest osobą, z którą kojarzy się ciepło domowego ogniska i poczucie bezpieczeństwa; to ona bezgranicznie poświęca się dla swoich dzieci (*Opowieść o matce*, *Nic nie była warta*), ona tworzy dom (*Ostatnia perła*, *Umarłe dziecko*), do niej powraca się w ciężkich chwilach; jej czarnym odbiciem (w klasycznych baśniach, np. braci Grimm czy też Ch. Perroult, ale raczej nie u Andersena) jest macocha, pozbawiona w baśni wszelkich pozytywnych cech; w opozycji *dobro* – *zło*, miejsce wartości pozytywnej zajmuje matka, a negatywnej – macocha;
- babcia: będąca początkiem i źródłem matki, symbolizuje w baśniach Andersena te same wartości – dobroć, miłość, troskę (jak w *Królowej Śniegu* czy *Dziewczynce z zapalkami*), ale dodatkowo wzbogacona jest o wartość doświadczenia i tajemnicy: *Babcia bardzo dużo wie, bo żyła na długo przed tatą i mamą; (...) ma białe włosy, ale jej oczy błyszczą (...), takie łagodne, tak cudownie jest w nie zaglądać; (...). Ciekawe, dlaczego babcia w taki sposób patrzy na ten zasuszony kwiat w starej książce?* (Andersen 2006, 373). Warto nadmienić, że tym zasuszonym kwiatem jest czerwona róża – symbol miłości.

Podsumowując dotychczasowe rozważania można stwierdzić, że przestrzeń w baśniach i opowieściach H. Ch. Andersena należy do wyjątkowo bogatych. Kanon wartości uniwersalnych w tekstach duńskiego baśniopisarza eksplikowany jest przez różnorodne elementy znaczące, figury fabularne, metafory i symbole. Schemat kompozycyjny jego baśni nie należy do typowych. Romantyczne przesłania, ludowe mądrości, autobiograficzne odniesienia, indywidualizm twórcy i nieposkromiona żadnymi porażkami wyobraźnia sprawiły, że jego teksty zaistniały w nowej sytuacji komunikacyjnej, ale podstawowe znaki, kody i symbole kulturowe są do dzisiaj aktualnymi nośnikami uniwersalnych wartości zarówno dla młodszego, jak i starszego czytelnika. Autorzy historii literatury duńskiej ujęli te zasługi pisarza w jednym zdaniu: *Twórczość Andersena niesie w sobie nieprzemijające wartości, jest symbolem i wzorem dla wielu pokoleń* (Kaszyński, Krysztofiak 1976, 60).

Bibliografia

- Andersen H. Ch., 2006, *Baśnie i opowieści*, przeł. B. Sochańska, t. I–III, Poznań.
Archetyp: [http://www.definicja.com/Archetyp_\(psychologia\)](http://www.definicja.com/Archetyp_(psychologia)).
- Baluch A., 1993, *Archetypy literatury dziecięcej*, Wrocław.
- Baluch A., 2008, *Modele światów*, [w:] B. Gromadzka, D. Mrozek, J. Kaniewski (red.), *Kultura, język, edukacja. Dialogi współczesności z tradycją*, Poznań, s.23–28.
Baluch: <http://www.ckiwi.andrychow.pl/ckiwi/noc.htm>.
- Bartoszyński K., 1985, *Teoria i interpretacja*, Warszawa.
- Bettelheim B., 1985, *Cudowne i pożyteczne. O znaczeniach i wartościach baśni*, przeł. D. Danek, Warszawa.
- Bolińska M., 2007/2008, *Od starej baśni do współczesnej bajki terapeutycznej*, [w:] *Język Polski w Szkole IV–VI. Zeszyty Kieleckie*, nr 1/ IX (LIII), Kielce, s. 18–32.
- Brun B., 1995, *Zastosowanie baśni w psychoterapii*, [w:] B. Brun, E. Pedersen, M. Runberg (red.), *Symbolo duszy*, Warszawa, s. 39–83.
- Chrzastowska B., 1983, *Pojąć metaforę*, „Polonistyka”, z. 3, s. 179–189.
- Czaplicka-Jedlikowska M., 2007, *Edukacyjne aspekty nazw własnych w literaturze dla dzieci*, Bydgoszcz.
- Frycie S., 1982, *Literatura dla dzieci i młodzieży w latach 1945–1970*, Warszawa.
- Jastrzębska-Golonka D., 2006, *Kraina szczęśliwości, czyli wątki religijne w wybranych baśniach Hansa Chrystiana Andersena*, [w:] A. Lewińska, M. Chmiel (red.), *Język, szkoła, religia*, Pelplin, t. 2, s. 165–178.
- Jastrzębska-Golonka D., 2008, *Wartościowanie w języku polskich przekładów baśni Hansa Chrystiana Andersena*, [w:] E. Laskowska, I. Benenowska, M. Jaracz (red.), *Język, społeczeństwo, wartości*, Bydgoszcz, s. 179–188.
- Jastrzębska-Golonka D., (w druku), *Sfera sacrum w baśniach Hansa Chrystiana Andersena*.
- Kaszyński S. H., Krysztofiak M., 1976, *Zarys historii literatury duńskiej*, Poznań.
- Ługowska J., 1988, *Bajka w literaturze dziecięcej*, Warszawa.
- Ługowska J., 1981, *Ludowa bajka magiczna jako tworzywo literatury*, Wrocław.
- Morris Ch. W., 1968, *Trzy główne odmiany mowy*, [w:] *Archiwum tłumaczeń z teorii literatury i metodologii badań literackich*, przeł. J. Japola, L. Kiecka, B. Tomczyk, Lublin, s. 32–41.
- Sławiński J., 1974, *Semantyka wypowiedzi narracyjnej*, [w:] tegoż, *Dzieło, język, tradycja*, Warszawa, s. 120–156.
- Słońska J., 1959, *Dzieci i książki*, Warszawa.
- Schieffelin B.B., Ochs E., 1995, *Socjalizacja języka*, [w:] A. Brzezińska, T. Czuba, G. Lutomski, B. Smykowski (red.), *Dziecko w zabawie i świecie języka*, przeł. A. Brzezińska, Kielce, s. 124–163.
- Tyszkowa M., 1978, *Baśń i jej recepcja przez dzieci*, [w:] H. Skrobiszewska (wybór i opracowanie), *Baśń i dziecko. Praca zbiorowa*, Warszawa, s. 134–152.
- Walczak B., 2004, *Komentarz językowy do tekstu literackiego (rzeczywistość i postulaty)*, [w:] K. Meller, K. Trybuś (red.), *Literatura i język*, Poznań.
- Wortmann S., 1958, *Baśń w literaturze i w życiu dziecka. Co i jak opowiadać?*, Warszawa.
- Woźnowski W., 1974, *Bajka w literaturze polskiego oświecenia*, Kraków.
- Zaporowski A., 2006, *Czy komunikacja międzykulturowa jest możliwa? Strategia kulturoznawcza*, Poznań.
- Znanięcki F., 2003, *Wzorce i normy*, [w:] A. Mencwel (red.), *Antropologia kultury. Zagadnienia i wybór tekstów*, Warszawa, s. 85–96.
- Żurakowski B., 1999, *Literatura – Wartość – Dziecko*, Kraków.

The sphere of values of literary texts in communicative aspect

Summary

The article treats about the problem of the sphere of values which emerges from the literary text .It is presented on the base of Hans Christian Andersen's fairy tales. From the very beginning the text gives careful consideration to the genesis of fairy tales as a genre, their features and functions, addressee and code.

The article also draws an analogy between fairy tales and myths and addiction ally takes a stand on metaphorical communication. The article is also about communicative situation presented by means of three models of the text and the main assumption of values in fairy tales. The article ends by presenting and discussing five groups of values often encountered in fairy tales / among other things keys, archetypes and existence phenomena/.